

ТРИБИНА БИБЛИОТЕКЕ САНУ

ГОДИНА V

БРОЈ 5

SERBIAN ACADEMY OF SCIENCES AND ARTS

THE SASA LIBRARY FORUM

YEAR V
VOLUME 5

Accepted on December 27th 2016, at the 10th meeting of the SASA Department of
Language and Literature, following the reviews of academician
Nada Milošević-Dorđević and academician *Predrag Piper*

Editor-in-chief
academician
MIRO VUKSANOVIĆ

BELGRADE
2017

ISSN 2335-0121

СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА И УМЕТНОСТИ

ТРИБИНА БИБЛИОТЕКЕ САНУ

ГОДИНА V

БРОЈ 5

Примљено на X скупу Одељења језика и књижевности
од 27. децембра 2016. године, на основу рецензија академика
Насе Милошевић-Ђорђевић и академика *Предрага Пићера*

Уредник
академик
МИРО ВУКСАНОВИЋ

БЕОГРАД
2017

© Српска академија наука и уметности, 2017

Трибина Библиотеке САНУ основана је да приказује јавности нове књиге чланова САНУ, нова издања САНУ и њених института, из свих области наука и уметности. Први уредник Трибине био је академик Никша Стипчевић, управник Библиотеке САНУ од 1991. до 2011. године. Од октобра 2011. године уредник Трибине је академик Миро Вуксановић, управник Библиотеке САНУ.

Годишњак *Трибина Библиотеке САНУ* покренут је 2013. године. У првом броју донет је целовит преглед приказаних књига у Салону САНУ од 1991. до јуна 2011. године, а потом, у хронолошком низу, текстови казани на Трибини од новембра 2011. до краја 2012. године. У другом броју штампани су текстови са Трибине из 2013. године. У трећем броју објављени су текстови са Трибине из 2014. године. У четвртном броју су текстови са Трибине из 2015. године.

Прилози се објављују без измена. Дати су наслови где их није било на саопштењима.

ТРИБИНА БИБЛИОТЕКЕ САНУ
19. I 2016 – 13. XII 2016.

Уредник
академик Миро Вуксановић

Стручни сарадник
Стасја Церовић

САДРЖАЈ

<i>Plasma electronics : applications in microelectronic device fabrication / Toshiaki Makabe, Zoran Lj. Petrović</i>	11
<i>ΠΕΡΙΒΟΛΟΣ. Књ. 1–2, Зборник у часӣ Мирјане Живојиновић / уредници Бојан Миљковић, Дејан Целебџић</i>	29
<i>Сен̄иандрејски зборник. [Књ. 1–4] / уредници Дејан Медаковић, Динко Давидов</i>	41
<i>Де̄ињс̄иво / Динко Давидов</i>	41
<i>Научно наслеђе Радомира Д. Лукића : зборник радова са научно̄ скӯа одржаног 11–12. децембра 2014. / уредници Данило Бас̄иа, Сима Аврамовић</i>	51
<i>Фази лин̄вис̄ика / Милораг Радовановић</i>	65
<i>На̄ӣиси ис̄оријске садржине у зидном сликарс̄иву. Том 1, XII–XIII век / Гојко Субо̄ић, Бојан Миљковић, Ирена Ш̄адијер, Ида То̄и</i>	81
<i>Моћ и ѡрвлас̄и : Тукидидова ѡполӣичка мисао / Кос̄иа Чавошки</i>	93
<i>О̄ашевић / [ш̄екс̄ови] Ирина Субо̄ић, Бранислав Димитријевић, Јован Чекић</i>	105
<i>Три ѡеме / Ма̄ија Бећковић</i>	119

Дан Библиоџеке САНУ џосвећен Вуку Сџефановићу Караџићу	137
Вук Сџефановић Караџић : (1787–1864–2014) / уредник Нада Милошевић-Ђорђевић	137
Свети Гирило и Методије и словенско џисано наслеђе : 863-2013 / [уредници Јованка Радић, Викџор Савић]	157
Образовање : развојни џојенџијал Србије : зборник радова са научној скуџа одржаној 23. и 24. новембра 2012. џодине / уредник Александар Косџић	169
Двесџа џодина од рођења Јосифа Панчића / уредник Владимир Сџевановић	183
Флора бриофџија Србије. [Књ.] 1, Тресетџнице (Sphagnophyta) / Марко Сабовљевић ; уредник Владимир Сџевановић	183
Ономасџика ценџралној Косова / Милетџа Букумирић ; џлавни уредник Александар Лома	207
Ономаџолошки џрилози. [Књ.] 22 / џлавни уредник Александар Лома	207
Први балкански раџ 1912–1913 : истџоријски џроцеси и џроблеми у светџлосџији сџоџодинишњеј искусџва / уредник Михаило Војводић	225
Глас Одељења истџоријских наука САНУ (џосвећен академику Владимиру Сџојанчевићу) / уредник Љубомир Максимовић	225
Зборник радова у часџ академику Десанки Ковачевић Којић / џлавни уредник Рајко Кузмановић	240
Докџор Владан Ђорђевић : џедесетџодинишња књижевноја рада : 1860 – 25. фебруар – 1910 / Војислав М. Субоџић	252
Прилози за истџорију хемаџологије у Србији / Радоје Чоловић, Милица Чоловић, Наџаша Чоловић	252

<i>На крају њуџа / Дејан Десџић ; уредник Милан Лојаница</i>	<i>273</i>
<i>Унајређење села у брдско-џланинским џодручјима Србије / уредник Драјан Шкорић</i>	<i>291</i>
<i>Унајређење џчеларсџива у Србији / уредник Драјан Шкорић</i>	<i>291</i>
<i>Образовање за модерну џољојривреду : зборник радова са научној скуја, Шабац, 27. мај 2016. Година / уредник Драјан Шкорић</i>	<i>291</i>
<i>Академске беседе. Књ. 1 / уредник Миро Вуксановић</i>	<i>310</i>
<i>Прејиска Лодовика Бекаделија, надбискуја дубровачкој (1555–1560) / Снежана Милинковић, Никша Сџијичевић ; уредник Слободан Грубачић</i>	<i>315</i>
<i>Зборник Инсџијџуџа за срџски језик САНУ. [Књ.] 3, Срџски језик и акџуелна џијџања језичкој џланирања / уређивачки одбор Иван Клајн, Предрај Пџијер, Срејџо Танасић ; џлавни уредник Срејџо Танасић</i>	<i>329</i>
<i>Именик ауџора, уредника и џоворника</i>	<i>352</i>

Три поеме / Матија Бећковић. – Београд : Српска књижевна задруга, 2015

Говорили: проф. др Јован Делић
проф. др Стојан Ђорђић
Стихове казује: академик Матија Бећковић

У Београду, уторак 26. април 2016. у 13 часова

НАЈНАЈНИЈЕ

Ево нас на почетку девете овогодишње Трибине с поздравом часницима, члановима и гостима САНУ, са књигом *Три поеме* академика Матије Бећковића, с насловима – „Господе помилуј“ , „Учини ми љубав“ и „Слава теби Боже“.

Сигурно је, и томе провера није потребна, да су сви, док говоре српски, у разним приликама, готово свакодневно, од речи *најбољи*, *најлејша*, *најдраже*, и тим редом, да би истакли почетни знак као главни део, за људе, појаве и ствари, док су им у вољи, понављали да су – *нај* и *нај*, и само – *нај*. Међутим, не би добри писци прозе и сви добрим стилем писмени тако у свом штиву казани, било би одвише обично. Зато би нашли књижевни лик који ће тако да прича и покаже зрнце из живота.

А како ће да поступи песник који се зове Матија Бећковић? Како ће он тако нешто обично и свакодневно преместити у необично, преобући у ново и друкчије, са истим али поетизованим значењем? Да ли се то може показати на само једном примеру где део речи расте и постаје новост, око које бива лепше, као да се не мења само звук, као

да се мењају и боје, а осећање бива какво није било?

Све то може Матија Бећковић, једноставно као и сви који умеју. Он је у поеми „Учини ми љубав“, већ у првом стиху, да би одмах дирнуо поезију, поновио речи из наслова, једну за другом, и додао дозивницу – *душо најнајнија*.

Узео је именицу душа из које је поникла љубавна нежност, као код свих и свуда, а потом оно обично *нај* и *нај* развио у придев какав нисмо имали и рекао – *најнајнија*. Суперлатив је дигао на суперлатив, у почетном стиху, и нашао реч која отвара све три поеме, које славе Бога, Љубав и Молитву, у којима се и где је нема чује реч – најнајнија, око које се све мења.

Хтео сам овако, једним примером, у наговештају, да покажем зашто је Бећковић песник какав јесте, а тумачи поезије, универзитетски професори, Јован Делић и Стојан Ђорђевић, о томе ће друкчије, по свом начину, да бисмо потом слушали како песник најбоље и најлепше, себи најдраже стихове казује – *најнајније*.

(Реч уредника Трибине)

М. В.

ЈОВАН ДЕЛИЋ

О ЧЕТИРИ МОЛИТВЕНЕ ПОЕМЕ МАТИЈЕ БЕЋКОВИЋА

Од свих свемира бездана видика
Дубљи је свемир и бездан језика

Повод данашњег разговора је књига поезије Матије Бећковића *Три њоеме* објављена у Српској књижевној задрузи 2015. године. Прва од њих – *Господе њомилиј* – испјевана је 2013, друга *Учини ми љубав* 2014, а трећа *Слава њеби Боже* 2015. године, када се овај триптих поема појавио као књига *Три њоеме* у издању Српске књижевне задруге.

Молитвена поезија Бећковића није изненађење ни новост. Поменућемо само три пјесме Богородици Тројеручици и љубавну пјесму-молитву *Парусија за Веру Павладољску*, Бећковићева љубавна поезија достигла је свој врх пјесмом-молитвом, парусијом. Љубав је спојила гроб и небо потврђујући своју бесмртност и божанску природу. Љубав није само атрибут божанског већ и његово суштаство, барем је тако у Бећковићевим поемама. *Парусија за Веру Павладољску* је природан прелаз, својеврстан мост од Бећковићеве љубавне ка молитвеној поезији. То је та дантеовска линија коју видимо, ненаметљиво

повучену, у Бећковићевој поезији – до божанског води љубав, Беатриче или Вера Павладољска. Ево прилике да поновимо и потврдимо свој критички увид о Бећковићу као присну и дубоку, али ненаметљиву везу са двојицом старих мајстора. Матија Бећковић је темом љубави, односно Вером Павладољском, која га води до божанског, повезан са Дантеом, а Очевим духом који лебди изнад цјелокупне његове поезије, са Шекспиром, односно са његовим *Хамлејом*. То што Бећковић не подржава ни Дантеа ни Шекспира само је потврда његове аутентичности и дубине. Та веза није подражавалачка већ суштаствена. Као што је суштаствена и веза с нашим најдубљим и најстаријим митским представама – оним прехришћанским – успостављена очевим именом (Вуком), а поемама-молитвама са традицијом српсковизантијског пјевања. То су – уз Његоша и Вука Караџића – Бећковићеве традицијске координате. Едгар Алан По, Бранко Радичевић и Лаза Костић дио су тога традицијског сазвежђа.

Природно је онда што се *Парусија за Веру Павладољску* појавила и у молитвеном триптиху поема, као трећа у низу: *Господе њомилуј*, *Учини ми љубав* и *Парусија за Веру Павладољску* у библиофилском издању Јовице Вељовића. Позиција *Парусије* иза поеме *Учини ми љубав* може сугерисати идеју да је молитва за љубав већ давно услышена и да је *Парусијом* постала вјечна и духовна. Оно што је у љубави вјечно и божанско, не може се изгубити, поготову ако је прешло у поезију:

Једна истина се сама читала
 Да у њој нема и не може бити
 Ничег што се икад може изгубити.

Домети чисте поезије јачи су у овој ствари од сагласја свих специјалиста, ултразвука, скенера и отпусних листа:

Са доказима чисте поезије
 Та што беше смртна сада више није.

Парусија за Веру Павладољску ослања се на вјеру у љубав, милост и моћ Богородице, без које нема „дашка живота у свим световима“. Она која је родила Богочовјека и која зна за земаљски бол и радост рођења, за страх за своје чедо пред покољем дјете и за смрт Сина на крсту, његово скидање с крста и његову сахрану, за сузу материну, она је нада људске молитве и њен проводник до Оца и Сина; она зна за тајну љубави Неба и Земље и о њој се пјева при крају *Парусије* као о упоришту пјесникове вјере у бесмртност љубави:

Мада је мој сваки дисај и без тога
 Одувек знао боље од икога
 Да ли ње више нема или има
 И да не би било нигде никаквога
 Дашка живота у свим световима
 Без оне која је све и свја у звучју
 И све галаксије држи у наручју.

Слављење бесмртне љубави је и слављење Богородице, баш као код Лазе Костића, али и слављење поезије и пјесника, односно првог и највећег међу пјесницима – Господа Бога. Парадоксом „ње више нема откад само сија“ пренапрегнуто сажето је исказана сеоба мртве драге у свјетлост и звук, односно у поезију и вјечност, па је слављење бесмртне љубави исто што и слављење Богородице и поезије, односно Творца и његове Творевине као поезије, што ће бити предмет пјевања поеме *Слава Теби Боже*:

Реч на почетку поста звук на крају
 Што слави само живњ бесконачнају
 Јединају чистају и непорочнају
 Јер ње више нема откад само сија
 Речи су ноте језик мелодија
 Само Бог је песник други су копија
 А над поезијом блиста поезија.

Поема *Учини ми љубав* је молитва Богородици; истовремено слављење Богородице и слављење љубави. Богородица је оличење љубави и милости, *Највољенија од небеских шела*, а љубав је мјера Божјега присуства:

Љубави има колико и Бога.

Зато је љубав вјечна, јер је дио божанског суштаства; она не умире, не барем сасвим, а:

Љубав која умре није ни живела.

Љубав одређује вриједност животу, пјесницима и поезији:

Сети се песника који не постоје
 А једино вреде због љубави своје.

Поступак „плетенија словес“, који смо и раније препознали у Бећковића, има и овдје своје звјездане тренутке:

Учини ми љубав за љубав љубави
Те славе која саму себе слави.

У подтексту Бећковићевих поема молитава је Књига, односно *Библија*, највећма књиге *Новога Заветја*. Пјесник ће се сам позвати на Светога апостола Павла:

А по Павлу и да планине помераш
Ништа си ако и љубави немаш.

Бећковић ће призвати Светог Јована Дамаскина, по чијој је руци и молитви Тројеручица постала Тројеручицом, да би асоцирао и на свога упокојенога пријатеља, великог писца Мешу Селимовића, и оснажио његову мисао да једино на земљи љубав спасава човјека од судбинског губитка:

Учини ми љубав кћи јерусалимска
Као што написа рука дамаскинска
Кад се без мајке на небу родио
А без оца земљи рађај поновно
Тад су се небо и земља венчали
А које је које више нису знали
Знали су да нико није на губитку
Док јој буде била љубав на добитку
Ни песник ожењен на гори небеској
Ни муза удата на кугли земаљској.

Али од свих књига и стихова најсјајније просијавају и најдјелотворније су ријечи у славу ријечи и њене моћи с почетка *Јеванђеља њо Јовану* и када пјесник моли, и када слави Творца и Богомајку. Ријечи, слово и надграматика – Логос Творца – управљају звијездама и звјездарником:

Ујасну утачни услиши песника
Док се звезде држе закона језика
А зупчаником око звездарника
Управља слово и надграматика.

Закон језика, слово и надграматика, дакле, владају астралним предјелима – звијездама и „зупчаником око звездарника“. Бећковићево повјерење у ријеч, у језик, има јеванђеоско утемељење.

Зато Бећковић поентира своју молитву за љубав упућену Богородици замолбом за што већим и моћнијим сјајем, како би се том светом свјетлошћу освијетлило свако слово у Књизи над књигама, односно у *Свештом Писму*. Похвала љубави поентира се похвалом књизи, слову и ријечи, односно свјетлости и Богу као пјеснику:

И само сијај сјати не престаји
 Сијај сијало си што из тебе сјаји
 Карамракове пламену предаји
 И све грехове у сјају окаји
 Да се свако слову у Књизи осјаји
 И глеђ језика се у пјесми засјаји.

Пјесник зна да су времена у којима живи, пјева и моли за љубав времена карамракова, слијепа, стидна и безнадна, да се узврнуо Космос на поставу, а небеса на главу, те да је спас једино у великом и страшном пјеснику, а то је Бог. То да је Бог велик и страشان пјесник ваљало би разумјети у изворном и тачном значењу; вјероватно у оном рилкеовском – да је љепота страшна:

Учини ми љубав не буди ненежна
 У слепа времена стидна безнадежна
 Изврнуо се космос на поставу
 И окренула се небеса на главу
 Породи нову звезду некрстницу
 Нека избаци свемир постељицу
 И румена зора с наличја осване
 И објави свету са супротне стране
 Као спас и излаз водиља и весник
 Јер Бог је велик и страشان је песник.

Ево како се дозивају Бећковићеве поеме. Увјерили смо се да је *Парусија за Веру Павладољску* у најприснијој вези с поемом *Учини ми љубав*, а управо та поема нас је довела пред лице великог и страшног пјесника, Бога Творца, коме је упућена поема молитва у његову славу – *Слава Теби Боже*. На њеном улазу, као нота стоје Његошеви стихови:

Шта је скупа ово свеколико
 До општега оца поезија.

Молитвеним поемама Бећковић се показује другачијим пјесником него што смо га знали: то је сада пјесник дуге строфе од седам (*Парусија*), десет (*Учини ми љубав*), дванаест (*Господе њомилуј*) и четрнаест стихова (*Слава Теби Боже*), при чему строфе постају ритмичко-семантичке и композиционе цјелине, мала „пјевања“ и композициони блокови из којих су састављене поеме. Врло су чврсто обједињене римама, тако да је рима постала готово невјероватан изазов за овога пјесника који није био претјерано склон рими и кога риме нијесу прославили. У овим трима поемама и у *Парусији*, са којом је овај тип Бећковићевог пјевања и започео, Матија Бећковић је постао доследан пјесник риме и рефрена.

Штавише, Бећковић је прихватио изазов нагомилане риме коју је провукао кроз цијелу поему *Господе њомилуј*. Ријетке су дуже пјесничке творевине испјеване у истој, нагомиланој рими. То је огроман ризик монотоније, понављања, банализовања и риме и лексике. А Матија Бећковић је у својој осмој деценији живота преузео тај дјечачки ризик. Он у поеми *Господе њомилуј* свих седам строфа са по дванаест стихова, односно свих осамдесет четири стиха, своди на исту нагомилану риму – осамдесет четири пута, заредом и без изузетка, одјекује исто – *она*.

Чему то и како да то *она* не постане досадно и банално? Не знам да ли му се то посрећило или је све пјесник унапријед добро смислио и испланирао, али нагомилана рима се у овој поеми показала веома функционалном и значењски дубоко оправданом. Пјесник тражи помиловање Господње за цијелу планету (*Господе њомилуј њреко живих рана / Свих конџиненаџа и свих океана*), за цјелокупну Васељену, односно за Божанску творевину (*Помилуј свеџворче све џиџо си џесџи дана / Ткао без узора и без џреседана*). Творевина је обједињена божанским дланом који је милује и јединственом римом којом се звучно сугерише јединство свијета, планета и свега на њој; јединство творевине и јединство страха лирског и пјесничког субјекта за Земљу и све на Земљи, једнако за краставог жабца и наушљаног пијетла као и за боголиког човјека. Тај страх лирског и пјесничког субјекта за судбину планете и човјека на њој, односно за судбину свега живог и мртвога, прошлога, садашњега и будућега, дјела творчевог и дјела човјековог, исказан је рефреном и поентом, завршним дистихом на крају сваке строфе:

Моли те душа само теби знана
Још неначета а испрепадана.

Душа молитељица је помало тајанствена, само Богу знана, још цјеловита, „неначета а испрепадана“, угрожена страхом. Ово *још* испред епитета *неначеџа* (душа) сугерише да је цјеловитост душе угрожена и

да се сваки час може распасти под притиском и корозијом страха. Душа моли за очување цјелине свијета и себе, а самим тим и за ослобођење од страха. Овај рефрен постаје готово костићевски важан за Бећковићеву поему и претвара се у поетичку законитост не само ове Бећковићеве молитвене поеме.

Откуда тај и толики страх лирског и пјесничког субјекта; зашто је душа испрепадана?

Од првих стихова се сугерише да је планета у живим ранама, и то на свим континентима и океанима, по свим упоредницима и подневцима:

Господе помилуј преко живих рана
Свих континената и свих океана.

У живим ранама су и копно и море, и земља и вода једнако. Живот и свијет су свуда из темеља угрожени. Пријети им општа катаклизма и може их спасити само Божја милост. И ту милост ваља измолити „док је још зарана“, док још има мало времена за спас свијета.

При самом крају поеме, на почетку њене завршне строфе, слуги се вјечни бој Господњих и сатанских сила. Ријеч је о вјечном сукобу добра и зла, при чему „непоменици ума огубана“ у злим временима узимају маха, таркајући и распирујући своју паклену ватру *испод гаравої казана*. Отуда молитва Господу, пуна наде и стрепње, да се огласи побједоносно са „свих небеских екрана“, да саструже рђу са своје творевине, а самим тим и страх са душе која моли, те да творевина заблиста у пуном сјају. Сlike Господњег појављивања у тој завршној строфи у знаку су парадокса: Господ је истовремено, као и Богородица, Шири Од Небеса, али је и „искра сажимања / И у жижину жижу сажимања“, а код куће је „у зрнцу тамјана“. Ова многоликост и многодимензионалност божанске појаве – од зрна тамјана, преко плетенијем словес „жижине жиже сажижане“, до над небеских ширина и висина – доприноси конкретности Бећковићеве пјесничке слике и увјерљивости божанског присуства од кућног дима тамјана до астралних висина и ширина; доприноси и вјери у прожетост творевине Божјим присуством и нади у спасење, односно вјери у побједу над „непоменицима ума огубана“:

Док непоменици ума огубана
Таркају испод гаравог казана
Шири од небеса искра сажижана
И у жижину жижу сажижана
А код куће си у зрнцу тамјана
Нек се из тог зрнца ко са неба мана

Спусти рука Спаса заори Осана
 И огласи са свих небеских екрана
 Да је рђа с твога дела састругана
 Имена твога ради опањкања
 Моли те душа само теби знана
 Још неначета а испрепадана.

Страх за Творевину и за човјека није минуо. Он остаје све док се не зацјеле живе ране на свим континентима и океанима, на полутару и на половима. Тај страх је планетарних и космичких размјера, баш као и живе ране што су се расказале по планети и њеним копнима, леду и океанима. Зато је за нас ова Бећковићева поема најпотреснија и нама најближа; она је у сусједству Бећковићевих историјских апокалиптичних слика. Матија Бећковић, као и Миодраг Павловић, осјећа из дубине душе да се апокалипса већ догодила, да се догађала више пута и да народи као што је наш имају више крајева и више почетака. Није случајно Миодраг Павловић онако дубоко доживљено, надахнуто и са најдубљим увјерењем писао о *Кажу* Матије Бећковића и не вјерујемо да је сасвим случајно што се уредно сретао с Бећковићем при сваком доласку у Београд. Ту визију да се смак свијета догађао, а да је, по правилу, остао непримијећен, налазимо и у поеми *Слава тебе Боже*:

Смаком света су сваки час претили
 А кад год је био нису приметили.

У овој поеми је, међутим, ријеч о страху од глобалне, планетарне, универзалне апокалипсе, односно катаклизме.

И у поеми-молитви *Господе помилуј* има нешто од љубави, милости и тражења помиловања за свијет пјесникиње Десанке Максимовић. Пјесникиња то помиловање тражи од цара Душана, у лирском дијалогу са Душановим закоником, али за ствари људске и земаљске. Њена поема је хуманистички усмјерена. Бећковићева поема је, међутим, планетарна и космичка, а молба за помиловање претворена је у молитву за Господњу милост васељенских размера. Бећковићева поема је испјевана из страха од свеопште катаклизме и усмјерена је на спасење свијета и човјека у њему. Она тражи милост за прошлост, садашњост и будућност, за мртве и живе, историју и савременост, божанску творевину и људска дјела. Тражи се Господња милост за све живе ране „свих континената и свих океана“; за све „до седмог неба на девет тавана“; за овај и онај свијет; за цијелу Творевину насталу по Бо-

жијем плану. Из звјезданог праха издваја се *џрашка земља* и ставља у средиште божанске милости – „да не погине непомилована“. У поеми су равноправни географски појмови, државе и цијели дјелови планете, континенти и океани (Индија, Кина, Јапан, Далеки исток, западне стране, Јужни крст, Авганистан, двије Америке у три океана, полутар, Мон Блан, Овчја врата, Медитеран), али међу оријентирима истакнута и почасна мјеста имају светилишта и жртвеници (Атос, Сион, Зид плача) и са њима, заједно и на истој висини, косовски српски градови, храмови и бојишта (Пећ, Призрен, Високи Дечани, Газиместан). Помиловањем су обухваћене и контрастно постављене воде (Мртво море и живи Јордан), све религије (Муслимане, Јевреји, хришћани, пагани) и свете књиге различитих вјера (*Библија, Талмуд, Куран*, јеванђеља и јеванђелисти: Матија, Марко, Лука и Јован), пепео и прах, трице и кучине историје (Грчка, Римљани, пад Цариграда, Ватикан, Руси, Германи, Азија и Балкан). Истовремено призивање мртвих и живих, прошлих и садашњих чинилаца историје, појачава неизречено, али сваким стихом сугерисано приближавање Страшнога суда, па се од Господа тражи милост за заборављене, мртве свјетове и вјекове као и за живе, за своје и за туђе, за непријатеље као и за савезнике.

Молитвом за Господњу милост обухваћен је цио живот на земљи – од *џроцвајка* који је пробио „крз покров катрана / И црва из муља још неискобељана до свих ала и врана“. Све биљне и животињске врсте немогућно је побројати, алу ова Бећковићева фигура набрајања тражи помиловање за све живе:

Помилуј јејину и врана гаврана
 Сакатог мрава жапца окрастана
 Зебу мрку луњу петла наушљана
 Мече са Камчатке на санти туљана
 Риђогрлог гњурца на грани цивцана
 Зелену жуну орла самотана
 Гробног лептира јарца ошугана
 И тушта и тма и ала и врана
 Процватак пробио крз покров катрана
 И црва из муља још неискобељана
 Моли те душа само теби знана
 Још неначета а испрепадана.

Бећковић и у овој поеми, истина успут, славослови слово и књигу, ријеч, логос. У првој строфи налазимо стих:

Све што врви земљом по слову твог плана,

из кога је недвосмислено да се у подтексту ове поеме налази *Јеванђеље ѿ Јовану* и слављење ријечи као почетка, као *слова* и *логоса ѿлана* стварања Творевине.

Право распјевавање *Јеванђеља ѿ Јовану*, односно његове прве реченице у славу Ријечи/Логоса, налазимо у поеми *Слава Теби Боже*. И до тада је Бећковић пјевао у славу ријечи и језика, односно у славу поезије, на шта смо више пута скретали пажњу, али његово славолубље нигдје није тако ни толико дошло до израза као у овој поеми. Поема о Божјој Творевини као поезији и о Творцу као једином истинском пјеснику нужно је постала славословљење Слова и Језика.

Бог ствара свијет *ни из чега*, прије него што су постала писмена *алфа* и *омега*, а створи га – Бећковић опет сплиће словеса да би то исказао – сјећајући се, парадоксално, унапријед онога што жели да створи:

Силом свељубљеног слова љубвенога
Сетио си се свега и свакога.

Сплићући ове стихове и словесе, сјетио се и Матија Бећковић Деспота Стефана Високог и његовога *Словолубва*, која је такође у подтексту ове поеме.

Творац ствара именујући оно што ствара. Ствара ријечју, изговарајући име онога што ће створити, најтачније и најстроже употребљеном ријечју, при чему постоји пуна сагласност између ријечи и дјела, између ознаке и означенога. Изговарајући ријечи, стварајући језик, лексику, Творац ствара и Творевину:

Чим рече копно небо вода трава
Виде да је добро и да је реч права
И како си које слово прославио
Нови језик си изјезикотворио
И како си који слог изговарао
Нове светове си олицетварао
Змија и јабука и јаје и пчела
Прве су речи прешле и на дела
Твојим устима што је изречено
Дошло је у живот у реч обучено
И за ижицу си задњу од почела
Везао судбину целокупних дела.

Свијет је створен језиком и из језика, јер на почетку бјеше Ријеч и Ријеч бјеше Бог, Ријеч има најтежи задатак и судбину, јер „Васељена се у речи зачала / Из ње се излегла сва небеска тела / И слава јој је стигла до врхунца / И котур Земље тера око Сунца“. Зато нико као она – ријеч – није послушао Творца. Божанској стваралачкој ријечи именског поријекла – неодвојива од ријечи и језика. Она се језиком потврђује, исказује и доказује. Гдје ријеч занијема, машта стаје:

А где си машти пустио на вољу
Изелени зелен по свом пустопољу
Где год је гребен над понором стао
Ту си се од речи и ти уздржао.

Творац је Отац *слободној стваралачкој чина*, изван *йоеџика*, *калуџа*, *модела*, сам своје дјелу узор, па „све благо испод небескога свода / Ода је у почаст песничких слобода“. Стваралачке и пјесничке слободе су од Бога и богомдане и цијела Васељена је његов доказ, њихов израз и у њиховом је знаку. Будући да је сам свом дјелу узор, Творац је апсолутно оригиналан стваралац. Његова свијета књига нема претходнице ни претече. Похвала слободи стваралачког чина као божанској тековини и насљеђу истовремено је и похвала изворности и оригиналности стварања и Творевине.

Поезији и пјесницима је иманентно памћење. Пјесници памте и оно што није било:

Где није нико песници су били
Све што није било то су запамтили.

Памћење је иманентно језику, а самим тим и поезији и пјесницима. Зато је језик највеће и најсавршеније чудо што га је Творац створио стварајући свијет; зато је он дубљи од свих свемира:

Од свих свемира бездана видика
Дубљи је свемир и бездан језика
А у језику сваког национа
Сви су језици и сва васиона
Створени због неког разлога и смисла
Као делови Божјега промисла
А песнику је сваком отаџбина
Она непозната далека једина
Чији је грађанин једино и био

И никада је није напустио
 Да не пева један цео живот једно
 Већ да сви певају то једно заједно.

Језик је једина отаџбина свакога пјесника, увијек тајанствена и недовољно позната. Сви језици свијета су у неком сагласју, као што су у неком сагласју и сви пјесници свијета. Славећи Бога као јединога пјесника и његову Творевину као најсавршенију књигу која се стално дописује, Бећковић слави Ријеч и језик. Ово је још једна Бећковићева похвала језику, овога пута са метафизичког и теолошког становишта изречена. Ту похвалу језику изрекао је пјесник који је у великој милости језика, па му се та похвала, попут еха, враћа, као у стиховима:

Просјаји прострујци свитаји разданци
 Непроцењиви су срећни проналасци.

Такви проналасци су старе и нове лексеме и лексички спојеви ових поема: *кресиво, бођојосејан, шаркаји, њроцвајшак, неискобељан* (црв), *најнајнија, њаучје, звучје, сајрејшјај, крозвидетши, омојиши, звездарник, свељубећи, исшодобник, њарбеник, изјезикојвориши, олицейвориши, њесмојвор, њусшојоље, њросшрујак, свишјај, разданак, изнишиши, увремениши, њрејочетши, раменоваше се, шорњаше се*; као такве проналаске доживљавамо и словосплете: „И у жижику жижу сажижала, љубав за љубав љубави / Те славе која сама себе слави, једине једнине једнина, Спавај све моје из свега старије, Сијај сијањем што из тебе сјаји, Силом Свељубећег Слова Љубљенога / Сетио си се свога и свакога“. Многи од ових језичких проналазака носе у себи успомену на стару српску књижевност, потврђујући језичко и пјесничко памћење.

Будући да су пјесници највјернији божанској слици, да је први и највећи пјесник Бог, да је свемир језика и поезије дубљи од свих бездана видика, Бећковић нужно не може вјеровати у крај поезије и пјесника све док траје људи и језика на земљи. При том вјерује да ће се одржати она поезија која садржи модерно и ново, али памти старо и вјечно:

И биће песма и несмртно слово
 Само оно што је модерно и ново
 И неће нестати песме и песника
 Док год песник буде свирала језика.

Бећковићеве молитвене поеме обогатиле су иначе изузетно богату традицију српске молитвене поезије и творе златан биочуг којим се српска савремена поезија повезује са традицијом старог српског пјесништва и са Његошем. Оне се могу разумјети и као нов пјесников одговор на сопствено питање: „Што ће ново ако има старо“. Да је свијет књига, систем, па и лавиринт знакова, тврдили су не само стари писци и мислиоци, него и модерни духови.

СТОЈАН ЂОРЂИЋ

НОВЕ ПОЕМЕ МАТИЈЕ БЕЋКОВИЋА

За нову књигу Матије Бећковића *Три поеме* (2015) можемо рећи да је триптих религијских поема, о чему говоре већ и њихови наслови, поготово наслови прве и треће: *Господе помилуј* и *Слава тиби Боже*. Прву поему Бећковић је написао 2013. године узимајући за основу познату и најкраћу хришћанску молбу за милост божију која је стала у само две речи: Господе помилуј. Од те две речи, чијим се небројеним понављањем добија та молитва, Бећковић је започео ову своју необичну модерну епско-лирску творевину – молитвену поему од седам строфа, заправо, седам песама, пошто свака има дванаест стихова александринаца. Сликвито речено, Бећковић је оно црквенословенско „Господи помилуј“, то прво слово у азбучнику нашег православља, осавременио и проширио: превео на наш савремени језик, песнички разлистао у осамдесет и четири стиха, стихове распоредио у седам песама и сложио у јединствену целину, тако да је онај молитвени шапат што потекне из самотничког обраћања Богу развио до епских размера, до песме за све људе, и у име свих људи, до песничке молитве за све, и у име свих нас.

Свака од тих седам песама завршава се рефреном од два стиха, који се, дакле, понављају после сваких десет стихова, прерастајући у поенту, која је важна и због конкретизације лирског субјекта, дакле, идентификације онога ко говори све те речи, тако да се у овој поеми зна ко је њен субјект, ко је тај ко се обраћа Богу. Од осталих седамдесет стихова не понавља се ниједан, но је сваки нова конкретизација молитвеног обраћања, што значи да је оно подробно артикулисано, да садржи десетине разних исказа, мисли, песничких слика, симбола и других семантичких и уметничких ефеката: почев од конкретизовања онога шта се све моли и тражи, како и ради чега се то чини, па до онога коме се молитва упућује.

Цела поема је испевана у лирском тону, из најдубљег молитвеног осећања, а слика света, из стиха у стих, из песме у песму, непрестано се шири и достиже размеру епске визије, којом је обухваћено свеколико човеково постојање, па и сав космос. Јер, молитвом се призива божанска благодат која се шири на све што постоји, на свеколико божје дело: на сав космос, на цело човечанство, на сваког појединог човека и сваки предмет, једном речи, на сва „бића“ која и јесу тако што су божјом вољом и чином „из небића у биће призвана“. Такође, треба рећи да се призива она првобитна свеопшта божја милост, и то без обзира на разлике у вери, и све друге разлике, пошто се тражи експлиците да се та милост прелије преко свих: *Преко Библије Талмуда Курана / Преко сура ѿора шива и шамана / Муслимана Јевреја Хришићана ѿајана / Пејела Грчке и ѿраха Римљана [...]* итд.

Вредност ове поеме је, дакле, у богатој конкретизацији песничких значења, у бројним песничким сликама, идејама, епитетима, метафорама и другим литерарним средствима, којима се отелотворује ово лирски танано и епски развијено молитвено обраћање. Пре свега, необична је конкретизација лирског субјекта, мада то није својствено лирици, где нема ликова, за разлику од епске и драмске књижевности, где су ликови обавезни елемент уметничке структуре. Овде, у Бећковићевој поеми *Госјоде ѿмилуј* лирски субјект није тек неко ко се подразумева самом конвенцијом лирског говора, већ постаје фигура поеме, њен јунак, додуше, сасвим тих јунак. То није неко неодређен, а није ни неки конкретни појединац који се моли, већ је то људска душа, управо она. Душа човекова је субјекат ове уметничке молитве, она је та која се обраћа Богу. Чини то тихо и скрушено, тражећи оно прво што треба затражити од Бога: да је помилује, то јест, да јој пренесе своју божанску благодат, и да је она прими непосредно из његових руку, како и каже у лирској конкретизацији жељеног призора: да стави на њу оба длана, да је додирне јагодицама.

Девети стих прве песме носи у себи призивак заклетве, када људска душа замоли Бога, ако Један јесте, да свој чин изврши „док је још зарана“, истичући овим временским прилогом тежину тренутка, односно, стања у којем се налази, пошто осећа да је на измаку својих снага, што саопштава другим стихом рефрена, који у целини гласи: „Моли те душа само теби знана / Још неначета а испрепадана“.

Из ова два стиха, којима се обелодањује да је субјекат ове молитве људска душа, и да је једино она божански део у човеку, а Бог једини који јој може помоћи, види се још и то у каквом је стању она данас, после свега што се догодило у досадашњој историји човечанства. Кратким исповедним погледом унутра, у саму себе, људска душа нам се

открива и показује каква је она данас, у 21. веку, и сведочи, најпре, о томе да она постоји и данас, да је још увек у човеку, и то цела, то јест, да сваки човек осећа шта је добро, шта је човечно, а шта није. А, с друге стране, душа зна и то да је, после свега оно што је претрпела због свега оног што су људи учинили једни другима у досадашњој историји, она у веома слабом стању, да је *исцрпљена*, што ће рећи: одвећ намучена и забринута, погажена и ућуткана, утрнула и онемоћала...

Друга поема, испевана годину дана касније, која носи наслов *Учини ми љубав*, прелази из молитве у похвалу, из молбе за божје спасење, у оду највећој милости божјој, милости љубави. Овде се још боље види како Бећковић осавременује молитвени дискурс, какве иновације уводи у традицију човекове комуникације с божанским бићем. Од наслова, па до свог краја, ова поема је похвала љубави, уједно, и молитва за љубав. Откуд уопште та тема у песми религиозног надахнућа, ако не због тога што је љубав једна од највећих потреба савременог човека.

Поред ове конкретизације највеће човекове потребе у данашње доба, дакле, потребе за љубављу, рекло би се насушне као и хлеб, ова поема садржи још једну иновацију, такође, сасвим поетски надахнуту, а то је посебна конкретизација божанске инстанције којој се молитва шаље, овога пута то је мајка божја, Богородица. У семантичком смислу то је кључна и многозначна иновација за целу ову молитву и похвалу, испевану у сто двадесет дванаестераца наглашено римованих. Прво, у овом песничком остварењу је и мајка божја божанско биће, само што је она одбила да постане божанство, да би то био божји син. Божанског трона она се одриче, како не бисмо њу прослављали, већ онога Бога јединог, који је извор свега, од кога је и њој пристигла милост љубави да се испуни у највећој снази љубави, а то је мајчинска љубав.

На крају ове поеме о божанској милости као милости љубави, у завршној дванаестој строфи, Бећковић говори и о посебној поетици на којој почива епско-лирски дискурс ових поема. То је поетика којом се поезија дефинише управо као говор љубави, као артикулација и испуњавање те најдубље човекове потребе, а посебна сврха поезије састоји се у уметничком прослављању љубави, која је, с друге стране, и најјаче врело поезије. Поезија и љубав су најјаче надахнуће једна другој, тако да обједињене, једна другу доводе до врхунца, до тога да љубав прелази у поезију, и обрнуто, поезија у љубав, односно, најјача љубав у најлепшу песму, а најлепша песма у највећу љубав. Песми о мајчиној љубави управо та највећа љубав даје најјачи сјај. Поема *Учини ми љубав* је песма о највећој љубави, о мајчинској љубави Богородице према свом детету, и зато овде мајчинска љубав свако слово у

књизи осјаји. А тај непролазни сјај те неизмерне љубави преточене у песму, уједно, је знак вечне ватре љубави, њене неисцрпне светлости, када химна прелази у песнички благослов највећој љубави: „И само сјај, сјати не престаји / Сијај сијањем што из Тебе сјаји“.

Трећа поема *Слава Теби Боже*, која је написана 2015. године, садржи двадесет песама испеваних у форми сонета, што у збиру даје двеста осамдесет стихова, и чини је најдужом у овој књизи, такође је поема, такође, модерно песничко остварење у коме се обједињују и прожимају лирски и епски говор, и сваки развија у пуном свом квалитету. То је песма у којој разговор с Богом постаје истовремено и молитва, и похвала, и химна, и то у јединству најстаријих и најјачих епифанијских просветљења и епских визија. Док је у средишту прве поеме њен лирски субјект, људска душа, а у другој највећа божанска благодат, благодат љубави, дотле је у трећој главни предмет управо божанско биће, то јест Бог, о коме све време и иде реч, и коме се све ове молитвене речи шаљу. У овој песми се остварује и довршава песничка конкретизација божанске инстанције; то је свеобухватна и најпотпунија прича о Богу, у којој је сажето изложена сва хронологија и феноменологија, теологија и телеологија божјег постојања и деловања, од постања до часа потоњег.

Овде је Бећковићева реализација теме, може се рећи, још и више песнички надахнута и бујна, снажна и неодољива. Имајући у виду тематски аспект поеме, може се рећи да Бећковић развија своју конкретизацију божанске инстанције до највише песничке истине, која се састоји у идентификацији Бога са Творцем, односно, Светворцем, и то Песником. Тај Бог је апсолутна креација, ненадмашни универзални творац, поврх свега, уметник и естетa, први и највећи, чије се име увек пише великим почетним словом: било Творац, Светворац или Песник, а чија је велика божанска творевина - једно бескрајно и вечно уметничко дело, и у крајњој консеквенцији, ненадмашни је пример Поезије и Лепоте.

Три Бећковићеве поеме човекових модерних разговора с Богом чине јединствену песничку целину у којој су обједињени лирски говор и епско виђење људске егзистенције, профетски тон и ненадмашна уметничка инвенција, а сам песнички дискурс развијен до најобухватнијег апстраховања слике света и најинтензивнијег егзистенцијалног доживљаја. Тај доживљај достиже епифанијске размере, сакралну узвишеност, и обједињује најобухватније досадашње пројекције божанског бића и најлепше поруке светих књига, не би ли се испевала универзална молитва у име свих и за све људе, молитва Богу која је уједно похвала и химна стварању и животу. У Бећковићевим поемама није

реч о Богу у кога се верује или не верује, који постоји или не постоји, већ о оном Богу који је створио све, па и нас, и не само да нас је створио већ нас још ствара и ствараће нас и убудуће.

По томе, по овом свом семантичком домету, Бећковићеве *Три њоеме*, та модерна песничка конкретизација наших могућности да замислимо божанску инстанцију, да осетимо и схватимо њен смисао и значај, носе у себи и обнављају у нама оно најстарије човеково осећање јединства с природом и животом – исконски пантеизам и пантеистички порив у човеку

МАТИЈА БЕЋКОВИЋ

Аутор је казивао своје песме.